

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Баранової Юлії Олегівни**
на тему: **«Методологічні правила порівняльно-правових досліджень»**,
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження обумовлена тією обставиною, що у сьогоденнішніх реаліях досить гостро відчувається потреба в глибинних дослідженнях методологічної бази пізнання правової дійсності, адже не вирішення цих проблем призводить до невизначеності, необґрунтованості та численних помилок. Оптимізація здійснення порівняльно-правових досліджень потребує створення єдиної системи методологічних правил, яка, на жаль, поки що відсутня. Враховуючи зазначене, можна відзначити, що тема дисертаційного дослідження Ю.О. Баранової є надзвичайно актуальною, цікавою і перспективною для подальших наукових розробок та напрацювань.

Слід відмітити, що робота Ю.О. Баранової відзначається комплексним поглядом на вивчення та застосування методологічних правил порівняльно-правових досліджень. Але в ній і порушено низку нових питань, від вирішення яких залежить розвиток не лише порівняльно-правової, але й загальної методології правознавства. Оскільки методологія компаративістики має комплексний характер і включає інструментарій, що притаманний не лише юриспруденції, але й багатьом іншим наукам, вивчення питань методології, оптимізація методологічного напрямку може вплинути на теоретичну та практичну значущість не тільки порівняльно-правових та юридичних досліджень (с. 13), але й досліджень у сфері соціально-гуманітарного знання, чому дисертація достеменно сприяє.

Актуальність теми підтверджується також і тим, що робота виконана відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні

проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 011U0006H) та теми науково-дослідної роботи кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства «Діалог сучасних правових систем. Адаптація правової системи України до європейського права».

Вдалою є як архітектоніка дослідження, так і порядок викладення наукового матеріалу, що охоплює собою історичний, методологічний, теоретичний та практичний аспекти. Структура дисертації чітка і послідовна, що надає можливість глибоко розкрити тему та виконати поставлені дослідницькі завдання. Автор досліджує методологічні правила порівняльно-правових досліджень, починаючи з дослідження їх генези, історії становлення вчень про методологічні правила, порівнюючи їх між собою. Такий підхід дозволив виявити принципові ознаки, притаманні цій категорії, здійснити коригування існуючих прогалин та адаптувати їх до потреб пізнання порівняльно-правової дійсності.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації підтверджуються вагомими аргументами. Слід відзначити, що в дисертаційній роботі досить вдало поєднаний теоретичний і практичний (предметно-змістовний) матеріал.

Наукова новизна, оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірності. Новизна наукових положень дисертаційного дослідження Баранової Ю.О. полягає в тому, що це перше, монографічне, загальнотеоретичне дослідження проблем застосування методологічних правил у порівняльно-правових дослідженнях.

При оцінці новизни основних положень і висновків роботи слід відзначити, що автором порушені не розроблені раніше теоретико-методологічні завдання, розв'язання яких дозволило одержати цікаві результати та виробити корисні пропозиції для подальшого розвитку науки порівняльного правознавства, а також для практичної діяльності під час порівняльно-правових досліджень.

Проведене дослідження ґрунтується на достатньо репрезентативній джерельній базі, яка охоплює наукові праці провідних фахівців у сфері методології. При цьому автором систематизовано погляди науковців, піддано критичному аналізу окремі їх погляди та концепції.

Необхідно відзначити також вдало підібрану методологію дослідження, що дало змогу вибудувати певну цілісність у досягненні мети та розв'язанні завдань дослідження.

У дисертації проведений науковий системний аналіз наявних теоретичних конструкцій щодо сутності, змісту та механізму дії методологічних правил, а також розроблені методологічні правила проведення порівняльно-правових досліджень.

Серед найбільш значущих результатів новизни дослідження можна відзначити авторське визначення методологічних правил порівняльно-правових досліджень як методологічних регулятивів та приписів, що встановлюють порядок здійснення науково-дослідної діяльності, визначають умови застосування методологічного інструментарію, порядок і послідовність дій щодо його застосування, дотримання яких у процесі дослідження є підставою та критерієм її якості (с. 54); відмежування методологічних правил порівняльно-правових досліджень від таких категорій як «методологічні принципи», «метод», «методика», «методологічні вимоги», «рекомендації», «засоби пізнання», «установки», «концепції», «аксіоми», «канони», «алгоритми», «прийоми», «вказівки», «логічні правила» (с. 57-58); розробку класифікації методологічних правил у залежності від етапів досліджень – методологічні правила підготовчого етапу, етапів збору інформації, її попередньої обробки, аналізу та оцінки; рівня цих досліджень – методологічні правила емпіричного і теоретичного рівнів; за видами порівняння – методологічні правила функціонального, діахронного, субстанціонального порівняння та порівняння на макро- та мікрорівнях (с. 68). Належне вирішення цих питань дозволило комплексно поглянути на проблеми методологічних правил порівняльно-правового пізнання.

Заслугує на увагу твердження автора про те, що методологічні правила не можуть бути «алгоритмом відкриття» чогось нового у досліджуваній сфері. Вони надають компаративістові загальну орієнтацію дослідження, сприяють знаходженню найкоротшого шляху пізнання порівнюваних правових об'єктів, уникненню типових помилок (с. 57).

Вельми корисним є вироблення автором методологічних правил визначення порівнюваності/непорівнюваності правових об'єктів. При визначенні об'єктів порівняльно-правового дослідження важливим є дотримання відповідності між видом порівняння та масштабами дослідження: порівнюваними визнаються об'єкти, що належать до одного рівня та виду, якщо вони мають подібні та відмінні риси, єдине соціальне та правове призначення, а також урахування регіональних особливостей утворення та функціонування даного об'єкта у різних країнах (с. 92-95). Ці висновки логічно відтворюють багатоаспектність порівняльно-правової діяльності та відповідного методологічного арсеналу пізнання.

Не можна не відзначити запропоновані дисертанткою методологічні правила щодо систематизації інформації, одержаної в ході порівняльно-правового дослідження. Під час систематизації документальних джерел порівняльно-правового дослідження пропонується ретельно вивчати їх зміст, розкриваючи найсуттєвіші характеристики. Крім того, компаративіст у процесі систематизації фактів порівняльно-правового дослідження повинен ставитися об'єктивно та незаангажовано до інформації, витискаючи суб'єктивізм. Не менш важливе значення має вміння науковця відрізнити достовірні дані від інших (с. 110-111). Дотримання вказаних методологічних правил сприяє повному та всебічному здійсненню порівняльно-правового пізнання.

Системну цінність мають пропозиції автора щодо використання методологічних правил аналізу інформації, отриманої у процесі порівняльно-правових досліджень, а саме: сприйняття правової реальності має бути системним; обдумане використання методу вторинного аналізу, а також

критичне бачення правової карти світу (аналіз правових систем, у тому числі й рідної, має здійснюватися з неупередженістю та адекватним висвітленням їх позитивних чи негативних рис); порівнюватися мають типові факти, з урахуванням зв'язку з конкретною обстановкою, причинами виникнення правового явища, динамікою розвитку; при здійсненні аналізу законодавчого акта і практики його застосування у правотворчості та правозастосуванні потрібно враховувати прояв суб'єктивного фактора; слід уникати вживання «нестійких» термінів, не варто вживати багатозначні терміни, необхідно вивчати історію цих термінів, їх еволюцію та змістовне навантаження, корисно скласти словник ключових понять; необхідно виявляти сутність порівнюваних об'єктів, а не правову форму; ефективність мислення компаративіста залежить від критичного сприйняття чужої думки, організованості пошукового процесу, що має бути зосереджений на вирішенні проблеми порівняльно-правового дослідження (с. 131-133).

Вельми корисними є також запропонована процедура виявлення подібних і відмінних ознак у правових об'єктах, що порівнюються, та методологічні правила, які використовуються при цьому.

Значну практичну користь мають також методологічні правила оцінки результатів порівняльно-правового дослідження. При визначенні рівня ефективності порівняльно-правових досліджень (безпосередньої чи опосередкованої) пропонується виходити з того, що найбільш доцільною формою показникових величин ефективності є наслідки порівняльно-правових досліджень (первинні або вторинні). При цьому оцінка результатів порівняльно-правового дослідження повинна мати системний характер, оскільки кожна із складових системи допомагає розкрити ефективність під кутом зору часткових критеріїв. Також необхідно враховувати досить значний вплив суб'єктивних факторів на цей процес. У той же час оцінка результатів порівняльно-правового дослідження має бути відокремленою від політичної заангажованості, службової залежності, амбіцій, впливу зацікавлених осіб (с. 140-141).

Привертає увагу також характеристика методологічних правил проведення окремих видів порівняльно-правових досліджень (функціонального, діяхронного, субстанціонального та порівняння на макро- та мікрорівнях), яка наведена у розділі 4 дисертації.

Робота містить багато інших позитивних висновків, відображених в дисертації та авторефераті.

Повнота викладу результатів в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження Ю.О. Баранової висвітлено у 47 публікаціях, 10 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 2 – у зарубіжних наукових фахових виданнях та 35 – у тезах доповідей на наукових конференціях.

Оцінка ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації. Аналіз дисертаційної роботи й автореферату Ю.О. Баранової дає підстави стверджувати, що основні положення автореферату й дисертації є ідентичними. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки і рекомендації повно та всебічно розкриті й обґрунтовані у тексті дисертації.

Важливість для науки результатів, одержаних автором дисертації, їх теоретична і практична значущість полягає у розширенні та поглибленні наукових уявлень про методологію порівняльного правознавства загалом та методологічні правила як важливу складову методології, зокрема. Результати та висновки дослідження можуть бути використаними у науково-дослідній сфері, правотворчості та навчальному процесі. Вони мають особливе значення, зокрема, для подальшого удосконалення методології порівняльного правознавства, при запозиченні правових норм з інших правових систем, при здійсненні гармонізації та уніфікації законодавства держав, при розробці нормативно-правових актів, а також при проведенні занять із відповідних навчальних дисциплін.

Вищезазначене свідчить про такі позитивні характеристики дисертації Баранової Ю.О. як актуальність, наукова новизна, доступність для сприйняття та практична значущість.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Як і будь-яка нова творча праця, дисертація Ю.О. Баранової містить положення, які сприймаються неоднозначно, видаються суперечливими та потребують додаткового обґрунтування. Серед найбільш принципових із них є наступні:

1. Автором надано наступне визначення методологічних правил – це методологічні регулятиви та приписи, що встановлюють порядок здійснення науково-дослідної діяльності, визначають умови застосування методологічного інструментарію, порядок і послідовність дій щодо його застосування, дотримання яких у процесі дослідження є підставою та критерієм його якості. Було б доцільно розмежувати поняття «регулятиви» та «приписи» і пояснити в чому полягає відмінність між ними.

2. На с. 37 дисертації мова йде про ієрархічну структуру методологічних правил. Зокрема, автор зазначає: «Головне правило є «законом», а всі інші його конкретизують та доповнюють. У разі виникнення антагонізмів, застосуванню підлягає головне правило». Ця думка видається суперечливою, оскільки існує велика кількість методологічних правил за рівнями, видами та етапами пізнання. До того ж кожен науковець обирає свій набір методологічних правил для окремого дослідження. Видається, що всі ці правила мають однакову силу і значення, тому хотілося б почути думку автора щодо того, яким чином здійснюється розмежування методологічних правил на «головні» та «другорядні».

3. Автором запропоновано ряд методологічних правил, які дозволять здійснювати адекватну оцінку результатів дослідження, а саме: наявність комплексного критерію оцінювання, який має обов'язково включати предметність, повноту, несуперечливість, достовірність дослідження. Вбачається, що робота лише виграла б, якби було конкретизовано, що розуміється під таким комплексним критерієм.

4. У роботі розкрито тільки позитивні ознаки окремих видів порівняння (функціонального, діахронного, субстанціонального і порівняння на макро- і мікрорівнях), в той же час, дисертанту слід було б приділити увагу їх

недолікам. Наприклад, за умови застосування виключно функціонального порівняння право може виявитися «розмитим» в широкому соціальному середовищі. Також функціональне порівняння вимагає від компаративіста знань багатьох наукових сфер: соціології, історії права, антропології тощо.

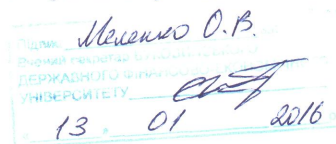
Наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертації і мають на меті акцентування уваги автора на окремі дискусійні моменти.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Представлена на відгук дисертація Баранової Юлії Олегівни «Методологічні правила порівняльно-правових досліджень» є ґрунтовним, самостійним, завершеним, кваліфікаційним науковим дослідженням, в якому відображені нові науковообґрунтовані результати, які є важливими та суттєвими для розвитку науки порівняльного правознавства, а саме – сприяють удосконаленню методології порівняльно-правового пізнання шляхом збагачення новим структурним компонентом – методологічними правилами, покликаними забезпечити якісне дослідження.

Таким чином, дисертація Баранової Юлії Олегівни «Методологічні правила порівняльно-правових досліджень» відповідає вимогам п.п. 9, 11 та 12 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання – старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – Баранова Юлія Олегівна на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Кандидат юридичних наук,
ст. викладач кафедри правознавства
Буковинського державного
фінансово-економічного університету

 Меленко О.В.